

Asia: VN/14961/2024

Lausuntopyyntö keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmasta (KAISU3)

Toimenpideohjelma tavoitteiden saavuttamiseksi

Avovastaus

Keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelman (KAISU) toimien riittävyttä on haastavaa arvioida monien ristikkäisvaikutusten ja toimiin liittyvien epävarmuuksien takia. Mm. tämän vuoksi yksittäisten toimien olisi oltava ennemminkin kunnianhimoisia kuin minimitason täyttämistä tavoittelevia esityksiä.

KAISU:n päästövähennystavoitetason ja siinä esitettyjen päästövähennystoimien pitää olla linjassa Pariisin ilmastopimuksen tavoitteiden kanssa. Jotta sopimuksen mukaisessa maapallon max. 1,5–2 asteen lämpenemisessä vuosisadan loppuun mennessä on mahdollista pysyä, pitäisi globaalien päästöjen puolittua vuoteen 2030 mennessä tehokkaita päästövähennyksiä lisätä tämän vuosikymmenen aikana IPCC:n arviointiraportin mukaan. Aikaa näille tarvittaville päästövähennyksille on alle viisi vuotta.

Vaikka kaikki tarvittavat teknologian ratkaisut päästöjen puolittamiseen ovat jo olemassa, valtiot eivät ole tehneet riittäviä kasvihuonekaasupäästövähennyssitoumuksia. Myöskään Eurooppa ei ole tehty riittävästi toimia suhteessa historialliseen vastuuseensa.

Nykyinen globaali päästövähennyskehitys johtaa noin kolmen asteen lämpenemiseen vuosisadan loppuun mennessä Tämä tarkoittaa käytännössä myös mm. rajua elin- ja työolosuhteiden heikkenemistä miljoonille ihmisille. Esimerkiksi lisääntynyt kuumuus ja liukkaat kelit aiheuttavat vaikeuksia jo nyt myös Suomessa. Poliittiset päätökset, joilla varmistetaan työntekijöille oikeudenmukainen siirtymä hiilineutraaliin yhteiskuntaan siirtymisessä mm. heidän osaamiseensa ja toimeentuloon panostamalla ja turvalliset työskentelyolosuhteet muuttuneissa työolosuhteissa, on edelleen tekemättä myös Suomessa.

On perusteltua, että päästövähennysten sektorikohtaisissa painotuksissa ja jakautumisessa otetaan huomioon toimien kustannustehokkuus. Siksi päästövähennystoimien painotus erityisesti päästökaupparektorille on kannatettavaa. KAISU-suunnitelmassa pitäisi kuitenkin varautua paremmin siihen, että taakanjakorektorilla on tehtävä jatkossa suhteessa suurempia päästövähennystoimia, koska päästökaupparektorilla päästökehitys on ollut nopeasti aleneva toisin kuin taakanjakorektorilla.

Suomen EU:n tavoitteet taakanjakorektorille vastaavat enintään 17,1 Mt CO₂-ekv. päästötasoa. Vuonna 2024 päästöt olivat 25,4 Mt CO₂-ekv., ja ne ovat vähentyneet noin 26 % vuoden 2005 tasosta. Johtuen pääasiassa liikennesektorista, vuoden 2024 päästöt ovat nousseet vuoden 2023 luvusta, joka oli 25,1 Mt CO₂-ekv.

Toimenpideohjelmaluonnoksen mukaisilla politiikkatoimilla laskennallisia päästöjä vähennetään arviolta vain runsaalla miljoonalla tonnilla vuoteen 2030 mennessä, kun otetaan huomioon käytettävissä olevat joustomekanismit. Vuoden 2035 tilanteessa WEM-skenaarion mukainen taakanjakorektorin päästötaso olisi noin 15,4 Mt CO₂-ekv., kun nykyinen päästövähennysvelvoitteen mukainen tavoitepolku johtaisi vajaan 10 Mt CO₂-ekv. tavoitetasoon.

Vuoden 2040 WEM:in mukainen päästötaso on noin 13,4 Mt CO₂-ekv., mutta nykyisten velvoitteiden mukainen päästövähennystahti edellyttäisi huomattavan paljon alhaisempaa päästötasoa. Erot osoittavat selvästi, kuinka taakanjakorektorin jäljellä olevien päästöjen vähentäminen vaikeutuu vuoden 2030 jälkeen.

Luonnoksessa esitetyt taakanjakoa koskevat lisätoimet eivät ole riittäviä suhteessa Suomen EU:n lainsäädännön mukaiseen 50 prosentin päästövähennysvelvoitteeseen vuoteen 2030 mennessä verrattuna vuoteen 2005. Esitys ei ole myöskään riittävä toteuttamaan Orpon hallituksen vuoden 2035 hiilineutraaliustavoitetta. JO tässä luonnoksessa olisi ollut myös perusteltua huomioida se, että ilmastolain vuoden 2030 jälkeiset tavoitteet tulevat edellyttämään uusia lisätoimia.

Kuten Ilmastopaneelikin esittää, taakanjakorektorin lisätoimien tarvetta sekä vuosina 2021–2024 saavutettujen ylijäämien ja mahdollisten päästökaupan joustojen käytettävyyttä arvioitaessa on välttämätöntä huomioida kytkös maankäyttösektorin kumuloituvaan alijäämään. Tarkastelun myötä selviäisi, että Suomella on todennäköisesti arvioitua suurempi tarve tehdä lisätoimia taakanjakorektorilla, vaikka maankäyttösektorin hyvittävä jäänne alijäämän täysimääräinen siirto taakanjakorektorille ei toteutuisikaan.

KAISU- luonnoksessa tunnistetaankin erityisen merkittävänä riskinä, että maankäyttösektorin näköpiirissä oleva alijäämä siirtyy taakanjakorektorin katettavaksi. Maankäyttösektori on aiemmin ollut Suomessa merkittävä nettonielu, mutta nieluvaikutus on pienentynyt viime vuosina. Vuosina

2018–2024 maankäyttösektori oli kokonaisuutena jo nettopäästölähde. Pikaennakkotietojen mukaan vuonna 2024 maankäyttösektori oli 13,5 Mt CO₂-ekv. suuruinen päästölähde.

Kuten edellisen KAISU:n toimeenpanon aikana, prosentuaalisesti katsottuna positiivisin muutos on tapahtunut erityisesti rakennusten erillislämmityksen ja jätteiden käsittelyn päästökehityksessä. Myös F-kaasujen aiheuttamat päästöt ovat nykyisin selvästi pienemmät kuin vuonna 2005. Merkittävimmät päästölähteet ovat edelleen liikenne (35 %) ja maatalous (21 %). Näissä molemmissa päästövähennyskehitys on liian hidasta ja lisäisiä toimia olisi kohdennettava erityisesti näille sektoreille.

KEITO:n nykytoimiskenaarion (WEM) mukaan taakanjakosektorin päästöt laskevat vain 18,9 Mt CO₂-ekv. tasolle vuoteen 2030 mennessä. Nykytoimiskenaarion päästövähennykset eivät riitä EU:n päästövelvoitteen saavuttamiseen, joten lisätoimia tarvitaan noin 1,8 Mt CO₂-ekv:n verran (vrt. tavoitetaso enintään 17,1 Mt CO₂-ekv.). Vaikka vuosina 2021–2023 Suomi on alittanut vuosittaiset taakanjakoasetuksen mukaiset päästokiintiönsä, on pikaennakkotiedon mukaan vuoden 2024 kiintiö kuitenkin ylitetty 0,1 Mt CO₂-ekv.

Arviomme mukaan tämä kehitys tulee jatkumaan lähivuosina, sillä Orpon hallitus on löysännyt liikenteen vaikuttavinta päästövähennystointa, jakeluvelvoitetta. Se on myös mm. alentanut polttoaneveroa ja lopettanut sähköautojen hankintatuen. Onkin huomattava, että nykytoimiskenaariossa ei ole otettu huomioon näitä muutoksia.

SAK ei voi tukea politiikkaa, joka vaarantaa planeetan elinkelpoisuuden ja ihmisten turvallisuuden sekä vaikeuttaa kestävien, hyvälaatuisten työpaikkojen toimintaedellytyksiä ja syntyä sekä heikentää edelläkävijäyritysten toimintaolosuhteita Suomessa.

KAISU3- luonnoksen politiikkatoimiesitykset eivät ole riittäviä. Lisäisiä toimia tarvitaan, jotta Suomi saavuttaa päästövähennystavoitteensa vuosille 2030 ja 2035.

Kunnianhimoisia päästövähennystoimia pitää asettaa päästökauppasektorin lisäksi taakanjako- ja maankäyttösektoreille.

Taakanjakosektorille on mahdollista kohdistaa lisää toimia, jotka vähentävät päästöjä kustannustehokkaasti.

Hiilineutraalisuustavoitteeseen 2035 on pyrittävä työntekijöille oikeudenmukaisin ja osallistavin keinoin. Ilmastotoimien pitää sisältää työntekijöille siirtymää turvaavia toimia, kuten esim. työllisyyttä luovia ja ylläpitäviä toimia ml. työntekijöiden osaamisen päivittäminen.

Liikenne

Avovastaus

Liikenne on taakanjakosektorin suurin päästölähde Suomessa 35 prosentin osuudella. Suomen kokonaispäästöistä on kyse noin 23 prosentin kokonaisuudesta vuonna 2023. 96 prosenttia kotimaan liikenteen päästöistä syntyy tieliikenteessä.

Liikenteen päästöt ovat pääsääntöisesti vähentyneet vuodesta 2007, vuonna 2024 ne kasvoivat. KAISU-suunnitelmaluonnoksen mukaan kotimaan liikenteen kasvihuonekaasupäästöt vähenevät arviolta 52 % vuoden 2005 tasoon verrattuna. Jos näin tapahtuu, taakanjakosektorin tavoite puolittaa päästöt tullaan perusennusteen mukaan liikenteessä saavuttamaan. Näin ei kuitenkaan tule valitettavasti tapahtumaan, koska tässä ennusteessa ei ole mukana kaikkia Orpon hallituksen ilmastotoimiheikennyksiä liikennesektorin osalta, kuten jakeluvelvoitteen nousun määräaikainen maltillistaminen, liikennesähkön sisällyttäminen jakeluvelvoitteeseen ilman velvoitetason nostoa, jakeluvelvoitteen joustomekanismi, polttoaineveron keventäminen, ajoneuvoveron keventäminen suuripäästöisiltä autoilta eikä joukkoliikenteen alv:n nostaminen 10 prosentista 14 prosenttiin. On siis selvää, että KAISU-luonnos esitykset eivät riitä siihen, että 2030 päästövähennystavoitteeseen päästään.

Myös hallituksen esityksissä esitettyjen vaikutusarviointien pohjalta voidaan todeta, että hallitusohjelmatoimien vaikutuksesta tieliikenteen päästöt vuonna 2030 kasvaisivat perusennusteeseen verrattuna noin 0,38-1,03 Mt ja olisivat noin 6,27-6,92 Mt. Tämä luku on 0,32-0,97 Mt yli tieliikenteelle lasketun, -50 % päästövähennystason (~5,95 Mt).

Liikennesektorin ilmastotoimia kasvattavien Orpon hallituksen päätösten purkua ja uusia toimia liikenteen päästöjen vähentämiseksi tarvittaisiin siten vuoden 2030 osalta vähintään noin 0,32-0,97 Mt verran. Kumulatiivinen päästöjen kasvu vuosina 2024-2030 olisi perusennusteeseen verrattuna noin 5,96-10,11 Mt. KAISU-esityksissä olisi myös pitänyt huomioida, että uran pitäisi olla myös 2030 vuoden jälkeen laskeva ja 2030 on liikenteen osalta vain välitavoite.

Vaikka edellisen keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelman (YM 2022) kotimaan liikenteen päästöjä vähentävien toimenpiteiden toimeenpano on käynnistetty, ei sen liikenteen uusiutuvien polttoaineiden käytön kannalta keskeisintä toimea, lakia uusiutuvien polttoaineiden käytön edistämisestä liikenteessä (jakeluvelvoitelaki) ole toimeenpantu Marinin ja Orpon hallitusten aikana niin kunnianhimoisesti, kun oli suunniteltu. Jakeluvelvoitteen nousun määräaikainen maltillistaminen kasvattaa liikenteen päästöjä perusennusteeseen verrattuna ja siitä olisi luovuttava välittömästi. Jakeluvelvoitteen muutoksilla on suurin vaikutus päästöjen vähentämisessä vuoteen 2030 asti liikenteen kasvihuonekaasuennusteen periskenaariossakin, minkä jälkeen sen vaikutus tulee pienenemään sähköautojen yleistyessä. Liikenteen verotuksen uudistamisen yhteydessä on mahdollisuus tarkastella myös verojärjestelmän päästöohjausvaikutusta

Orpon hallituksen päätös kevennetystä polttoaineverosta olisi myös peruttava, sillä sekin vaikeuttaa liikennesektorin osalta päästöjen vähentämistä. Myös sähköautojen ja lataushybridien ajoneuvoveron nostaminen on ohjausvaikutukseltaan heikentävä.

Hallituksen mukaan KAISU3:n keskeisimmät toimet, jotka tulevina vuosina vaikuttavat Suomen autokantaan ja sen käyttövoimiin, EU:n autovalmistajia koskevat CO₂-raja-arvoasetukset. Nämä raja-arvoasetukset ovat erittäin tarpeellisia. Myös uuden raskaan kaluston CO₂-raja-arvoasetuksen kansallista toimeenpanoa on syytä kiirehtiä.

KAISU- suunnitelman tärkeimmäksi toimeksi liikenteen osalta SAK arvio kuitenkin vuoden 2027 alusta Suomessa käynnistyvän uuden fossiilisen polttoaineen jakelun päästökaupan (ETS2). Tämä tulee vaikuttamaan liikenteen päästövähennyskehitykseen, ja on aivan oikein otettu huomioon tämän suunnitelman nykytoimiskenaariossa. ETS2 ei tule kuitenkaan toteuttaa ilman lämmityksen ja liikenteen hinnanmuutoksista johtuvaa kompensatiota pieni- ja matalamman keskitulotason kotitalouksille ja muille tukea tosiasiaissa tarvitseville. Kompensatio on mahdollista toteuttaa monella eri tavalla, esimerkiksi ansiotulojen verotuksen keventämisen kautta. Konkreettiset esitykset kompensaation toteuttamisesta pitäisi kirjata ilmastosuunnitelmaan eikä erilliseen ohjelmaan, joka julkaistaan myöhemmin.

Myös autokannan uudistamiseen ja vaihtoehtoisten käyttövoimien yleistymiseen tähtäävät muut toimet, kuten kansalliset jakeluinfratuet ja sähkö- ja kaasukäyttöisten ajoneuvojen hankinta- ja konversiotuet ovat tarpeellisia ja niitä on perusteltua jatkaa.

KAISU3:ssa esitetyillä lisätoimenpiteillä tavoitellaan autokannan uudistumista vähäpäästöisemmäksi, vaihtoehtoisten käyttövoimien yleistymistä ja fossiilisen polttoaineen käytön vähentymistä sekä kestävien kulkumuotojen osuuksien kasvua. Ne ovat kaikki (puhtaiden kuorma-autojen hankintatuki, raskaan kaluston hankintatuki, romutuspalkkio pienituloisille, konversiotuet, MAL-sopimukset, kävelyn ja pyöräilyn valtiontuet, alueellisen joukkoliikenteen ja kutsuliikenteen kehittäminen, julkisen jakeluinfran tuet, taloyhtiöiden latausinfra-avustus) tarpeellisia, mutta eivät yksinään riittäviä. Osa niistä ei ole kuitenkaan ilmastotavoitteiden näkökulmasta riittävän kunnianhimoisia, kuten romutuspalkkio, jossa uusien autojen co₂-päästökriteerit ovat liian löysät.

Esitetyt päästövähennystoimet eivät vastaa päästöjen kasvua, jonka hallitusohjelmaan kirjatut toimet aiheuttavat (0,38–1,03 Mt). Liikennesektori ei ole saavuttamassa sille aiemmin asetettua, 50 % päästövähennystavoitetta vuoteen 2030 mennessä. Liikenteen päästöjä vähentävien politiikkatoimien vaikutuksen arvioidaan KAISU- luonnoksenkin mukaan olevan taakanjakosektorin päästöihin vuonna 2030 vaatimattomasti 0,24 Mt CO₂-ekv.

Lisäpontta Suomen 50 % päästövähennystavoitteen vakavasti ottamiseen tuo se, että riittämättömät toimet voivat tuoda ison laskun Suomelle. Toimet liikenteen päästöjen puolittamiseksi vuoteen 2030 mennessä on koottu Fossiilittoman liikenteen tiekarttaan, joka on yksi Suomen elpymis- ja palautumissuunnitelmaan kuuluvista uudistuksista. Toimien toteuttamisesta raportoidaan EU:n RRF-rahoituksen maksatuspyynnöissä. Mikäli liikenteen päästöt eivät vuonna 2030 puolitu, on olemassa riski, että Euroopan komissio tulkitsee fossiilittoman liikenteen tiekartta -uudistuksen perutuksi. Näin siitä voisi VM:n arvion mukaan seurata Suomelle jopa noin 80 M€ tulonmenetys RRF-rahoituksessa.

KAISU- luonnoksessa esitetyt lisätoimet ovat tarpeellisia, mutta riittämättömiä. Kaikkien suunnitelmassa listattujen toimenpiteiden toteuttamista ja Orpon hallituksen kaikkien ilmastolle haitallisten liikennetoimien perumista päästövähennystavoitteisiin ei ole mahdollista päästä.

EU:n uuden päästökaupan (ETS2) onnistunut toteuttaminen on keskeinen myös liikenteen päästöjä vähentävä toimi. Sitä ei tule toteuttaa ilman hinnanmuutoksista johtuvaa kompensatiota pieni- ja matalamman keskitulotason kotitalouksille ja muille tukea tosiasiallisesti tarvitseville. Konkreettiset esitykset kompensaation toteuttamisesta pitäisi kirjata ilmastosuunnitelmaan eikä erilliseen ohjelmaan, joka julkaistaan myöhemmin.

Liikennetoimien vaatimattomuus voi tulla kalliiksi. Mikäli liikenteen päästöt eivät vuonna 2030 puolitu, on olemassa riski, että Euroopan komissio tulkitsee fossiilittoman liikenteen tiekartta -uudistuksen perutuksi. Näin siitä voisi VM:n arvion mukaan seurata Suomelle jopa noin 80 M€ tulonmenetys RRF-rahoituksessa.

Maatalous

Avovastaus

Maataloussektorilla raportoidaan metaani- ja dityppioksidipäästöt, jotka ovat pääasiassa peräisin tuotantoeläimistä, lannasta ja maaperästä, sekä kalkituksen hiilidioksidipäästöistä. Taakanjakosektorilla raportoidaan myös urealannoituksesta ja kasvintähteiden peltopoltoista syntyvät pienet päästöt.

Maatalouden taakanjakosektorille laskettavat päästöt, pois lukien energian käytön päästöt, ovat pysyneet melko tasaisena viime vuosina. Vuonna 2024 maatalouden päästöt olivat n. 0,05 Mt CO₂-ekv. vähemmän kuin vuonna 2023, eli noin 6,15 Mt CO₂-ekv. Päästötaso on käytännössä sama kuin 1990- luvulla.

Edellisen KAISU2:n toimenpiteistä kosteikkoviljely, ilmastokosteikko, yksivuotisen viljelyn muuttaminen monivuotiseksi, täsmäviljely ja märehtijöiden ruokinnan muutosten arvioitiin

tuottavan 0,36 Mt vähennykset, kun taas mm. turvetuotantoalueiden käytön rajoitukset ja metsitys ovat toimia, joiden vaikutusta ei silloin arvioitu. Laskentamenetelmien kehittäminen on erittäin tarpeellinen toimi, jolla saadaan toivottavasti selvitettyä uskottavammin, mikä on maataloussektorin tämän hetken todellinen taso.

Maatalouden nykytoimiskenaario päivitettiin keväällä 2024. KEITO- vaikutusarvion mukaan päästöt alenevat vuodesta 2022 vuoteen 2025 mennessä eläinmäärien vähentyessä ja turvepeltojen nurmi- ja kosteikkoviljelyn lisääntyessä. Nykytoimiskenaarion mukaan maataloussektorin kokonaispäästöjen odotetaan laskevan 0,5 Mt CO₂-ekv. vuoden 2022 tasosta vuoteen 2030 mennessä. Tämän jälkeen päästöjen odotetaan pysyvän 5,6 Mt:n ja 5,5 Mt:n välillä vuoteen 2055 asti, sillä eläinmäärä tulee pysymään vuoden 2025 tasolla tai laskee hitaasti. Turvepeltoihin kohdistuvien toimien pinta-alan ei myöskään oleteta kasvavan vuoden 2035 jälkeen.

Tutkimusten mukaan maatalouden tehokkaimmat päästövähennystoimet liittyvät eloperäisiin maihin. KAISU:ssa onkin ollut jonkin verran päästövähennystoimia turvemaihin liittyen, mutta ei edelleenkään toimia turvemaiden rajoituksiin. Valitutkin toimet vähentävät toki sekä taakanjako- että maankäyttösektorin päästöjä ja ovat samoja toimia, joita on maankäyttösektorin ilmastosuunnitelmassa (MISU).

SAK totesi jo KAISU2- valmistelun yhteydessä, että taakanjakosektorin kokonaispäästökuilun (5,6 Mt vuonna 2030) kuomisessa maatalouden päästövähennyspanos on sektorin kokoon nähden liian vaatimaton: maataloussektorille esitetyt päästövähennykset 0,4 Mt vuoteen 2030 mennessä muodostavat 7,14 prosenttia kokonaiskuilun kuomiseksi esitetyistä lisätoimista, vaikka maataloussektori tuottaa taakanjakosektorin päästöistä runsaat 20 prosenttia. Eli, vaikka kokonaisuudessaan Mt on pienempi, niin vähennystoimien prosentuaalisen suhteen tulisi olla sama kuin osuus koko sektorin päästöistä.

KAISU3- suunnitelmaluonnoksessa selviää, että vaikka vuonna 2022 julkaistun keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelman toimenpiteistä osa on toimeenpantu, merkittävältä osalta toimenpiteistä ovat puuttuneet tarvittavat resurssit edelleen.

Toimenpiteitä on luonnoksen mukaan toimeenpantu pääasiassa EU:n yhteisen maatalouspolitiikan (YMP) kansallisen strategiasuunnitelman (Suomen YMP- suunnitelma 2023–2027) toimenpiteiden avulla. Lisäksi on arvioitu, että maatalouden päästövähennystoimia on todennäköisesti mahdollista edistää myös valmistelussa olevilla hallitusohjelman mukaisella jakeluvetoisuuden joustomekanismilla ja EU:n pysyvää hiilenpoistoa, hiiliviljelyä ja hiilivarastointia tuotteisiin koskevalla sertifiointikehyksellä. Näille toimille ei ole laskettu kuitenkaan vaikutusta KAISU:n valmistelussa. Todennäköisen syy tälle voi olla se, ettei varsinaista vaikutusta ole.

KAISU3:ssa jää edelleen tekemättä arvio siitä, miten turvetuotantoalueiden käytön rajoitus- ja metsitystoimet vaikuttaisivat päästöjen vähenemiseen. Myös konkreettisten lisätoimien toteutuksen vaikuttavuus ja vastuunjako taakanjako- ja maankäyttösektoreilla on epäselvä, vaikka runsaasti sinänsä tarpeellisia uusia toimenpiteitä listataankin, kuten biokaasun tuotannon ja käytön edistäminen, ravinteiden kierrätyksen edistäminen, turvepeltojen kosteikkotoimet, metsäpinta-alan laajentaminen ja peltopankkipilotin jatkaminen ja tilusjärjestelytoiminnan nopeuttaminen.

Näiden lisäksi luonnoksessa on listattu muita mahdollisia toimia, mutta poliittista päätöstä niiden toteuttamisesta ei ole tehty. Kaikkien toimien vaikutukseksi taakanjakosektorin päästöihin vuonna 2030 on arvioitu olevan 0,12 Mt CO₂-ekv. Arviossa on paljon epävarmuutta, koska poliittinen sitoutuminen useisiin toimiin, kuten turvemaiden vettämisen rahoittamiseen, puuttuu edelleen.

Päästövähennystavoite ja toimet vuodelle 2035 on sekä muiden taakanjakosektorin sektoreiden päästövähennystavoitteisiin että hallituksen omaan maatalouden kokonaisuuden päästövähennystavoitteeseen peilaten edelleen liian vaatimattomia.

KAISU:a tulee päivittää maataloussektorin osalta kunniahimoisemmaksi. Siinä jää kattamatta edelleen noin 1,7 Mt päästövähennykset tuottavat toimet – riippumatta siitä, tehdäänkö ne taakanjako- vai maankäyttösektorilla.

Maatalouden ympäristötuet tulisi kohdentaa nykyistä paremmin todennettaviin päästövähennyksiin ja vaikuttaviimpiin toimiin.

KAISU3:ssa olisi tehtävä arvio siitä, miten turvetuotantoalueiden käytön rajoitus- ja metsitystoimet vaikuttaisivat päästöihin ja lisättävä näitä toimia suunnitelmaan.

Lisätoimia tarvitaan erityisesti turvemaiden päästöjen vähentämiseen, mm turpeen verotusta on korotettava. Myös pellonraivauksen luvanvaraisuus on suositeltava vaikuttava lisätoimi.

Esitettäviltä lisätoimilta tulee edellyttää kustannustehokkuuden lisäksi myös toimia oikeudenmukaisen siirtymän varmistamiseksi maataloudessa työskenteleville. Maanviljelijät ja alan muut työntekijät tarvitsevat taloudellista tukea ja työkaluja vähäpäästöisemmän maatalouden harjoittamiseen.

Rakennusten erillislämmitys

Avovastaus

Valtaosa erillislämmityksen päästöistä aiheutuu öljylämmityksestä. Vuonna 2023 erillislämmityksen päästöt olivat 1,8 Mt CO₂-ekv. Asuinrakennusten osuus erillislämmityksen päästöistä oli 34 %, liike- ja palvelurakennusten 45 % ja maatalouden 22 %. Rakennusten erillislämmityksen päästöt ovat laskeneet 56 % vuoden 2005 tasosta.

KAISU3- luonnoksessa arvioidaan, että nykytoimiskenaariossa päästöjen odotetaan laskevan rakennuskannan uusiutumisen, korjausrakentamisen ja lämmitysjärjestelmien muutosten seurauksena. Merkittävä päästövähennysvaikutus tulee biopolttoöljyn jakeluvelvoitteesta ja fossiilisen öljylämmityksen korvaamisesta muilla lämmitysmuodoilla. Nykytoimiskenaarion mukaan asuinrakennusten, julkisten sekä kaupallisten rakennusten erillislämmityksen päästöt tulevat laskemaan 0,7 miljoonaan hiilidioksidiekvivalenttitonniin vuonna 2030.

Uusien erillislämmityksen toimenpiteiden vaikutukseksi taakanjakosektorin päästöihin vuonna 2030 ja 2035 on arvioitu olevan vähintään 0,12 Mt. Poliittisia päätöksiä kaikista esiyksistä, kuten esimerkiksi sosiaalisen ilmastorahastoin toimista, ei ole kuitenkaan vielä tehty.

Öljylämmityksestä luopumisen avustus on aktivoinut lämmitysjärjestelmän vaihtamista huomattavasti. Vuoden 2024 loppuun mennessä myönteisen päätöksen saaneiden toteuttaessa lämmitystapamuutoksen arvioitu vaikutus vuotuisiin päästöihin on noin 0,14 Mt CO₂-ekv. Tukea on myönnetty n. 30 000 kiinteistölle vuoden 2024 loppuun mennessä. Avustuksia on myönnetty vuoden 2024 loppuun mennessä 111 miljoonalla eurolla. Tavoitteen saavuttamisen kannalta on ongelmallista, että eduskunta ei ole myöntänyt uutta määrärahaa toimiin vuoden 2023 jälkeen, vaikka avustusten myöntämistä pyritään jatkamaan uuden sosiaalisen ilmastorahaston kautta vuodesta 2026 lähtien.

Myös tuloverotuksessa käytettävissä oleva kotitalousvähennys ja energiatukiavustukset ovat hyviä tukimuotoja pientalon lämmitysjärjestelmän uusimista suunnittelevalle pientalon omistajalle, vaikka kotitalousvähennystä tulisi kehittää suuntaan, joka mahdollistaisi vähennyksen käytön myös alimmissa tuloluokissa.

Nämä kaikkia tukia on perusteltua jatkaa siihen asti, kunnes sosiaalisen ilmastorahaston vastaava tukielementti on käytössä, sillä muuten on riskinä jäädä myös rakennusten erillislämmitystä koskevista tavoitteista.

Öljylämmityksestä luopumisen tukiavustuksia ja tuloverotuksessa käytettävissä oleva kotitalousvähennys- ja energiatukiavustuksia on jatkettava siihen asti, kun sosiaalisen ilmastorahastosuunnitelman vastaavat toimet käynnistyvät, koska vuoden 2023 jälkeen tukimuodoissa on ollut nyt haitallinen, joka on saattanut hidastaa energiasiirtymää Suomessa.

Jos öljylämmityksestä luopumisen avustusinstrumentteja ei saada sisään sosiaaliseen ilmastorahastosuunnitelmaan, niin tätä tukimuotoa on jatkettava rahoittamalle se valtion budjetista.

Työkoneet

Avovastaus

Työkoneiden kasvihuonekaasupäästöt vuonna 2023 olivat 2,4 Mt CO₂-ekv., joka oli noin 6 % Suomen kokonaispäästöistä ja 9 % taakanjakosektorin päästöistä. Työkoneiden päästöistä 46 % syntyi teollisuudessa, 12 % palvelusektorilta, 35 % maa- ja metsätalouden työkoneista ja 7 % kotitalouksien työkoneista. Työkoneiden päästöt ovat pysyneet viime vuosina suurin piirtein samalla tasolla.

Työkoneiden päästövähennystoimien haasteena on se, että korvaavia kustannustehokkaita käyttövoimia on käytettävissä rajallisesti. Osassa työkoneista (esimerkiksi ruohonleikkurit) sähköistäminen on nopein ratkaisu, osassa puolestaan konversio biokaasulle (esimerkiksi traktorit). Useiden työkoneiden osalta sähköistäminen ei ole kuitenkaan toistaiseksi vaihtoehto. Korottamalla fossiilisten polttoaineiden hintaa muodostuvat vaihtoehtoiset energialähteet varteenotettaviksi vaihtoehtoisiksi.

Edellisessä keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelmassa työkoneiden uusien politiikkatoimien arvioitiin laskevan taakanjakosektorin päästöjä 0,5 Mt CO₂-ekv. vuonna 2030. Kasvihuonekaasupäästöjen vähentämisen kannalta merkittävimmäksi yksittäiseksi toimeksi arvioitiin kevyen polttoöljyn bio-osuuden nostaminen 30 %:iin vuoteen 2030 mennessä. Koska tätä tavoitetta on maltillistettu 15 prosenttiin, vaikuttaa tavoitteiden saavuttaminen työkoneiden osalta vuoteen 2030 mennessä epätodennäköistä, vaikka EU-tasoisien fossiilisen polttoaineiden jakelun päästökauppa etenisikin. Polttoaine öljyn bio-osuus pitääkin palauttaa 30 %:iin. Palautus on tarpeellinen erityisesti siksi, että työkoneiden uusien politiikkatoimien vaikutuksen taakanjakosektorin päästöihin arvioidaan olevan vaatimaton n. 0,13 Mt CO₂-ekv. vuonna 2030. Lisäksi suurin osa esityksistä toimenpiteistä perustuu vapaaehtoisuuteen.

Biopolttoaine-osuus pitää nostaa takaisin alkuperäiseen 30 %:n tavoitteeseen kevyiden polttoaineiden osalta.

Fossiilisten polttoaineiden hintaohjausta työkoneiden osalta, mm. nestemäisten polttoaineiden verotuksen päästöohjausta työkoneiden osalta on mahdollista kehittää.

Sähkö- ja biokaasua käyttävien työkoneiden hankintatuen käyttöönottoa on syytä selvittää.

Jätehuolto

Avovastaus

Jätteiden käsittelyn kasvihuonekaasupäästöt ovat laskevia. Ne olivat 1,6 Mt CO₂-ekv. vuonna 2023 ja pikaennakkotiedon mukaan 1,5 Mt CO₂-ekv. vuonna 2024. Tämä on noin 6 % Suomen taakanjakosektorin päästöistä. Jätteiden käsittelyn päästöt ovat vähentyneet tasaisesti 1990-luvulta lähtien. Vuodesta 2005 päästöt ovat vähentyneet 51 prosenttia.

Taakanjakosektorille lasketaan pääosin yhdyskuntajätettä polttavien laitosten päästöt, kun taas rinnakkaispolttolaitosten päästöt kuuluvat päästökauppasektorille. Taakanjakosektorin jätteenpolton päästöt ovat kasvaneet vuodesta 2005 lähtien hyvin merkittävästi. Päästöjen kasvu johtuu yhdyskuntajätteen ja muun jätteen energiahyödyntämisen lisääntymisestä. Vuonna 2023 syntyneestä yhdyskuntajätteestä noin 55 % hyödynnettiin energiana, kun vastaavasti vuonna 2008 vain noin 17 % syntyneestä yhdyskuntajätteestä poltettiin.

Sitovia toimia pitäisi kohdentaa erityisesti jätehuollon sektorilla jätteiden energiakäytön eli jätteenpoltoista aiheutuviin päästöihin niin taakanjakosektorin yhteiskuntajätettä polttavien laitosten kuin päästökaupan piiriin kuuluvien rinnakkaispolttolaitosten osalta. Kuten jo KAISU2-suunnitelman yhteydessäkin arvioimme, vapaaehtoiset Green dealit eivät ole riittäviä pääsemään tavoitteeseen.

KAISU:ssa pitäisi olla myös uskottava suunnitelma vuodessa tuplaantuneen poltettavaksi tuotavan jätteen kasvun pysäyttämiseksi. Tähän kestävämpään toimintaan pitää puuttua lainsäädännöllä välittömästi. Suomessa ei voida vain jäädä odottamaan sinänsä tarpeellista yhdyskuntajätteenpolttolaitosten sisällyttämistä EU:n päästökauppaan vuonna 2028.

Toistaiseksi sinänsä tarpeellisen vuoden 2021 jätelain uudistuksen tavoitteet vähentävät jätteen määrää ja lisätä uudelleenkäyttöä ja kierrätystä ovat toteutuneet vaatimattomasti. Tarvitaan konkreettisia lisätoimia jättesuunnitelman päivittämisen lisäksi, jotta Suomessa aletaan vähentämään jätettä systemaattisemmin jätehierarkian viisiportaisen mallin mukaan: 1. jätteen synnyn ehkäisy, 2. valmistelu uudelleen käyttöön, 3. kierrätys, 4. muu hyödyntäminen ja 5. loppukäsittely tai kiertotalous-ajattelua mahdollisimman paljon hyödyntäen.

Ei riitä, että yhdyskuntajätteen energiapolton vähentäminen jätetään vapaaehtoisten green deal -toimien varaan ja odottamaan mahdollista EU:n mahdollista päästökauppaa. Taloudellista ohjaukset toimia, kuten jätteenpolttovero, on sisällytettävä suunnitelmaan ja toteutettava välittömästi eikä tyytyä vain selvittämään näitä vaihtoehtoja.

Jätesuunnitelmaan pitäisi sisältää myös vaikuttavampia keinoja vähentää jätettä jätehierarkian viisiportaisen mallin mukaisesti. Jos jätehierarkia otettaisiin Suomessa tosissaan, ensisijaisia esitettäviä toimia ei olisi puhtaana energian kärkihankkeeksi valittu tuki hiilidioksidin talteenotolle. Myös toimen vaikuttavuus on epävarmaa.

Jäteveron laajentaminen on hyvä esitys.

F-kaasut

Avovastaus

Pikaennakkotiedon mukaan F-kaasupäästöt vähenivät vuonna 2024 edelliseen vuoteen verrattuna ollen 0,6 Mt CO₂-ekv. Huippuvuodesta 2008 päästöt ovat vähentyneet 53 %. Nykytoimilla hallitus arvioi F-kaasupäästöjen laskevan 0,3 miljoonaan hiilidioksidiekvivalenttonniin vuonna 2030 ja 0,2 miljoonaan tonniin vuonna 2040.

F-kaasuja pyritään vähentämään Suomessa etupäässä EU-tason lainsäädäntötoimin, kuten F-kaasusetuksella ja moottoriajoneuvojen ilmastointijärjestelmien päästöistä annetulla MAC-direktiivillä. Kansallisella neuvonnalla ja ohjauksella on toki myös oma arvonsa.

F-kaasuja koskeva nykytoimiskenaario ja politiikkaskenaarion mukaiset päästöt ovatkin hyvin lähellä toisiaan, koska valtaosa päästövähennyksestä aiheutuu suoraan EU:n F-kaasusetuksen mukaisista toimista. Vuonna 2040 politiikkaskenaarion mukaiset F-kaasupäästöt ovat 0,095 miljoonaa hiilidioksidiekvivalenttonnia, jolloin ne ovat pienentyneet 87 % verrattuna vuoden 2023 tasoon. Esitetyt lisätoimet eivät vaikuta F-kaasujen päästökehitykseen vuonna 2030 vaan vaikutukset näkyvät vasta tämän jälkeen.

Osa F-kaasuista on ns. PFAS-yhdisteitä (per- ja polyfluoratut alkyyliryhdisteet), joiden tuotannolle, markkinoille saattamiselle ja käytölle on ehdotettu EU:n REACH-asetuksen (EY N:o 1907/2006) mukaista rajoitusta. Rajoituksen tarkkaa sisältöä ja voimaantuloa ei edelleenkään tiedetä, mutta toteutuessaan ehdotetussa muodossa rajoituksen arvioitaisiin vähentävän päästöjä merkittävästi.

Suomen pitää edistää aktiivisesti PFAS-yhdisteiden tuotannon, markkinoille saattamisen ja käytön rajoittamista REACH-asetukseen.

Teollisuus ja muut päästöt

Avovastaus

Teollisuuden kokonaispäästöistä (noin 7,9 Mt CO₂ ekv. pl. F-kaasut) vuonna 2023 taakanjakosektorille kuuluu noin 1,2 Mt CO₂ ekv., kun mukaan lasketaan myös teollisuutta palvelevien kattilalaitosten polttoaineperäiset päästöt, mutta ei työkoneiden eikä jätevoimalaitoksissa poltettujen jätteiden päästöjä. Vuoden 2023 teollisuuden taakanjakosektorin päästöistä 0,8 Mt CO₂ ekv. tulee polttoainekäytöstä ja 0,4 Mt CO₂ ekv. teollisuusprosesseista.

Yhteensä teollisuuden päästöistä vain 13–14 % syntyy taakanjakosektorilla. Osuus on hieman kasvanut vuosien varrella, koska teollisuuden päästöt päästökauppasektorilla ovat alentuneet, toisin kuin taakanjakosektorilla, jossa ne ovat pysyneet hyvin samalla tasolla viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Teollisuutta koskevat kasvihuonekaasupäästöjä vähentävät politiikkatoimet ovat taakanjakosektorilla pitkälti samat kuin päästökauppasektorilla. Keskeiset keinot päästöjen vähentämiseksi ovat hintaohjaus. Päästökaupan ulkopuolisen teollisuuden päästöihin vaikutetaan energiaverotuksella, energiatehokkuustoimilla, energiatuilla ja kevyen polttoöljyn jakeluvetoiteella. Energiaveron korotukset ja jakeluvetoitteen nykyistä nopeampi biopolttoaineen osuuden korottaminen ovat johdonmukaisia ohjauskeinoja päästökaupan ulkopuolisille teollisuus- ja energialaitoksille.

Teollisuuden uudet politiikkatoimet, kuten 95 %-laitosten päästöjen rajoittaminen taakanjakosektorilla, energiatehokkuus ensin- periaate ja energiatukivaltuuksien jatkaminen vähentävät taakanjakosektorin päästöjä vaatimattomasti n. 0,1 Mt vuonna 2030.

Energiatehokkuussopimuksia, energiakatselmuksia, alueellista energianeuvontaa sekä ekologisen suunnittelun ja energiamerkintöjen tuoteryhmäkohtaisten asioiden valmistelua onkin perusteltua jatkaa.

Uusien toimien arvioitu päästövähennys ei ole erityisen suuri.

Toisaalta sektoreiden monimuotoisuus vaikeuttaa merkittävien ja kattavien ohjauskeinojen kustannustehokasta käyttöönottoa.

Verojärjestelmän hintaohjauksen tulisi olla tehokasta, eikä verojärjestelmä saisi lähtökohtaisesti kannustaa päästöintensiiviseen toimintaan.

Kuntien ja alueiden ilmastotyö

Avovastaus

Valtaosa kunnissa tehtävistä toimenpiteistä vaikuttaa suoraan liikenteen, lämmityksen ja muiden sektorien päästöihin. Kuntien ilmastotyötä tukemalla voidaan saavuttaa lisäisiä päästövähennyksiä. Kunnat ja alueet ovat keskeisessä roolissa sektorikohtaisten päästövähennystavoitteiden toteuttajina ja siksi niiden ilmastotyön nostaminen osaksi KAISU:a on hyvä ja perusteltu laajennus. Kunnat tarvitsevat kuitenkin toimiensa priorisoimiseen ja koordinoimiseen sekä neuvontaan valtiolta myös taloudellista tukea.

Kunnissa toteutettavassa sidosryhmäyhteistyössä työntekijät tuleekin tunnistaa yhdeksi keskeiseksi toimijaksi. Esimerkiksi ympäristöministeriön Kuntien ilmastoratkaisut -ohjelman kerrotaan perustuvan vuorovaikutteiseen yhteistyöhön eri sidosryhmien kanssa.

Kuntien ja alueiden ilmastotoimien vauhdittamisen toimet ovat kannatettavia. Orpon hallituksen poistaman kuntien ja alueiden ilmastotyön koordinoimiseen ja neuvontaan tarkoitettu budjettituki olisi palautettava tehostamaan näitä toimia.

Kunnan tai alueen elinkeinorakenteen erityispiirteiden tunnistamisessa ja kuntakohtaisten ilmastosuunnitelmien valmistelussa työntekijöiden kuuleminen ja osallistaminen on tärkeää.

Kuntalaisten lisäksi kuntakonsernin ja esimerkiksi kunnan alueella toimivien yritysten työntekijät tulee tunnistaa keskeiseksi sidosryhmäksi ja yhteistyötahoksi ilmastotoimia suunnitellessa ja niiden vaikutuksia arvioidessa.

Kulutuksen hiilijalanjälki

Avovastaus

Kulutusperäisten päästöjen tuominen osaksi KAISU:a on perusteltu laajennus. Niiden osana on esitetty muitakin kuin vain päästöintensiteetin mukaisia arvioita kulutushyödykkeiden hiilijalanjäljestä, mikä on positiivista. Niitä tarvitaan, kuten myös informaatio-ohjausta sekä tuotantoprosessien läpinäkyvyyttä.

Suunnitelmassa esitetään valtion mahdollisia toimia kulutuksen aiheuttaman hiilijalanjäljen yleiseen vähentämiseen ja kuluttajien hiilijalanjäljen puolitustavoitteen tukemiseen ruoan, liikenteen ja asumisen osalta. Näitä ovat kuluttajien kannustus puolittamaan henkilökohtaisen hiilijalanjälkensä vuoteen 2030 mennessä, hiili-intensiivisten tuotteiden ja palveluiden ja vähähiilisten tuotteiden

ympäristömerkintöjen edistämisen selvittäminen, elintarvikkeiden ja muiden kulutustuotteiden elinkaaripäästöjen arvioinnin edistäminen, nykyisten ilmasto- ja kiertotalousopetusmateriaalien jalkauttamisen edistäminen, riittävien resurssien varmistaminen informaatio-ohjaustoimien toteuttamiseen ja energianeuvonnan antamiseen, tuotesuunnittelussa korjattavuuden ja huollettavuuden sekä tuote palveluna ratkaisujen edistäminen, kiertotalouspalvelujen edistäminen ohjauskeinoilla sekä luovien alojen ekologisen kestävyys lisääminen esim. ympäristömerkinnän kautta. Kaikkia esitettyjä toimia tarvitaan ja on syytä edistää.

Lisäksi toimia erityisesti ulkomaisten tuontituotteiden tuotantoketjujen päästöjen sisällyttämiseen kulutuspäästöjen arvioissa pitäisi vahvistaa edelleen. Näin saataisiin realistisempi kuva Suomen ja suomalaisten päästöistä. Kulutusperäisissä päästöarvioissa päästöistä vähennetään suomalaisten vientituotteiden päästöt.

Toimia ulkomaisten tuontituotteiden tuotantoketjujen päästöjen sisällyttämiseksi kulutuspäästöjen arvioihin pitäisi vahvistaa osana kulutuksen hiilijalanjäljen mittaamista.

Julkiset hankinnat

Avovastaus

KAISU- luonnoksessa esitetään politiikkatoimiksi ympäristö- ja sosiaalisten näkökohtien nostamista lain tavoitteisiin, periaatepäätöstä kotimaisista ja vähähiilisistä hankinnoista, suositusta valtion organisaatioiden, kuntien ja kuntayhtymien ilmasto-ohjelmien ja ilmastobudjettien osana huomioitavaksi tavoitteiden kannalta vaikuttavimmat hankintakategoriat, selvitystä julkisten hankintojen nykyistä paremmasta kiertotalouden huomioimisesta sekä työkaluiden vähäpäästöisyyden edistämisestä green deal -sopimuksilla vuosina 2020–2030.

Kaikki esitetyt toimet ovat kannatettavia.

Valitettavasti tällä hetkellä hankintalakiuudistus kuitenkin laittaa kuntia entisestään ahtaammalle mm. in house- käytäntöjä muuttamalla mm. tulkitsemalla sidosryhmäyksiköiden käyttöä itse direktiiviä selkeästi suppeammin sekä heikentämällä sosiaalisten kriteerien toteutumista mm. luopumalla tarjoajan osalta pakollisesta rikosrekisteriotteesta. Muutokset ovat sosiaalisten ja ympäristötavoitteiden toteutumisen kannalta kielteisiä.

Muut poikkisektorit

Avovastaus

Poikkisektoriaalisten toimien sisällyttäminen KAISU:uun on perusteltua lähinnä niiden tunnetuksi tekemistä lisäämisen näkökulmasta. Varovaisuusperiaatteen vuoksi päästövähennystavoitteita ei kuitenkaan tule jättää sektorirajat ylittävien toimien varaan, vaan toteuttaa tarvittavat päästövähennystoimet kunkin sektorin sisällä.

Kotimaisen vapaaehtoisen hiilimarkkinan kysynnän lasku on loogista, koska niiden houkuttelevuuteen ja toteutukseen liittyy paljon epävarmuuksia. Esimerkiksi luontopohjaisten hillintätoimien pysyvyyden, uskottavan perusuran määrittämisen ja lisäisyyden osoittamisen haasteet ovat yleisiä. Erityisen haastava on metsäsektori, jossa toimet kohdistuvat puuntuotantoon. Lisäksi epävarmuus vapaaehtoisia hiilimarkkinoita koskevan politiikan vaikutuksista ja kysynnän kehityksestä nähdään merkittäväksi haasteeksi investointien kannalta. JO pitkään hiilimarkkinoiden ongelmaksi on myös tunnistettu toimien tuplalaskentariski, johon ei ole löydetty luotettavaa ratkaisua. Vapaaehtoisia hiilimarkkinatoimia ei ole perusteltua laskea ollenkaan Suomen potentiaaliseen taakanjakosektorin tavoitteeseen.

Vaikka jakeluvuoroituksen joustomekanismin käyttöönotto saattaa alentaa jakelijoiden jakeluvuoroituksen täyttämistä aiheutuvia kustannuksia, vaikuttaa se negatiivisesti kasvihuonekaasujen vähentämistavoitteeseen.

Lisäksi jakeluvuoroituksen joustomekanismin vaikutuksia on vaikea arvioida. Tätä näkemystä tukee lisäksi se, että joustomekanismin käyttöön liittyy muitakin epävarmuuksia. Sen vaikutukset riippuvat muun muassa siitä, miten laajalti jakelijat hyödyntävät mekanisme.

Vapaaehtoisia hiilimarkkinatoimia ei ole perusteltua laskea Suomen potentiaaliseen taakanjakosektorin tavoitteeseen lainkaan. Jakeluvuoroituksen joustomekanismi pitäisi perua välittömästi.

Suunnitelman ympäristö-, talous- ja sosiaaliset vaikutukset

Avovastaus

Kansantaloudelliset vaikutukset

WAM-skenaarioiden politiikkatoimiin ei kuulu työn tarjontaan vaikuttavia toimia. Siksi työllisyys pidemmällä aikavälillä ei juuri muutu WEM-skenaarioon verrattuna. Aika ajoin, etenkin 2020-luvun lopulla ja 2030- ja 2040-lukujen alussa tehtävien suurten investointien kuitenkin arvioidaan lisäävän työvoiman kysyntää ja työllisyydenkin kasvavan. Skenaariossa työmarkkinoiden ylikuumenemisen myötä reaalipalkat pyrkivät nousemaan. Vastaavasti, investointivauhdin hiipuessa työllisyys heikkenee joksikin aikaa 2030- ja 2040-lukujen jälkipuoliskoilla. Siirtymä saattaa kuitenkin lisätä työpaikkoja, vaikka investoinnit laskisivatkin ajan myötä. Näin ollen paluu WEM-skenaarioon ei

välttämättä toteudu täysin. Tätäkin kokonaisuutta arvioidessa on myös pidettävä mielessä, että työn tarjonnan tähtäävien toimien rinnalla sosiaali- ja terveysalan riittävä rahoitus on turvattava.

Tuloksista voidaan havaita, että välillisten verojen vaikutus kansantuotteen kasvuun on negatiivinen ilman uusia veropoliittisia päätöksiä. Tämä johtuu siitä, että päästöjen vähenemisen ja sähköistymisen myötä energiaverotuksen veropohja kapenee. Näihin havaittuihin negatiivisiin vaikutuksiin pitää reagoida uusien poliittisten toimin. Verojärjestelmän rakennetta on uudistettava, mikä tarkoittaa myös uusista veromuodoista päättämistä.

SAK:n arvion mukaan suurimmat vaikutukset kansantalouteen syntyvät lisäinvestoinneista energiateknologiaan, minkä myötä syntyy uusia pysyviä tuottavuushyötyjä. Lisäksi on tärkeää investoida myös energiatehokkuuden lisäämiseen ja tuotantoprosesseihin sekä muun muassa liikenteen sähköistymiseen. Investoinnit myös uudistavat talouden tuotanto- ja kulutusrakennetta ja luovat uusia tehokkaampia tapoja toimia. Työllisyys lisääntyy kuitenkin enemmän muussa teollisuudessa kuin itse energiasektorilla, vaikka välillisesti kyse on ensisijaisesti energiateknologiasta.

Taloudellisten vaikutusten arviointia ja ilmastotoimia laatiessa on erityisen tärkeää huomioida, että jotkut KAISU- luonnoksen esitellyistä toimista ovat edullisia toteuttaa, kuten esim. energiatehokkuuden parantaminen ja turvemaiden päästöjen vähentäminen. Toisaalta osa keinoista on todella kustannustehottomia, vaikutuksiltaan heikkoja ja niiden kohdistuminen tulodesiileittäin epätasapainossa. Tällaisia toimia ovat esim. sähköautojen hankintatuki ja työsuhteautojen verotusarvon alentaminen.

KAISU3-arvion mukaan päästöjen vähennysten lisähinta leikkaa kotitalouksien ostovoimaa, jolloin kulutuskysyntä laskee. Vuoteen 2030 mennessä kulutuskysyntä laskee noin 0,3 prosenttia perusskenaarioon verrattuna ja vuoteen 2050 mennessä noin prosentin.

Kun kulutuskysyntä muodostaa lähes puolet kansantuotteesta, aiheutuu tästä vuonna 2030 noin 0,15 prosenttiyksikön negatiivinen kasvuvaikutus ja vuonna 2050 noin 0,7 prosenttiyksikön. Investoinnit kasvattavat kansantuotetta 2020- ja 2040-luvuilla parhaimmillaan saman, reilun 0,7 prosenttiyksikön verran. Kansantuote jää kulutuskysynnän laskun vuoksi hieman alemmalle tasolle WEM-skenaarioon verrattuna, mutta ero on koko tarkastelujakson ajan hyvin pieni. On kuitenkin selvää, että kotitalouksien taloudellinen hyvinvointi laskee hieman WEM-skenaarioon verrattuna. Oletusarvoisesti ne kotitaloudet, jotka pystyvät, myös sopeuttavat käyttäytymistään. Tämä huomattiin mm. sähkökriisin aikana, jolloin pörssisähkön käyttö lisääntyi. Vaikutus kansantuotteeseen on näin ollen myös tämän osalta epävarma.

SAK kiinnittää huomiota taloudellisia vaikutuksia koskevan kappaleen epäloogisuuteen. Kappaleen lopussa kotitalouksien vaikutusten osalta luonnoksessa todetaan, että kotitalouksien taloudellinen

hyvinvointi laskee. Kappaleen alussa maininta kuitenkin, että paine reaalitypalkkojen kasvamiselle on olemassa. Näitä arvioita olisi syytä vielä tarkentaa.

Lopuksi todettakoon, että kappaletta kansantaloudellisista vaikutuksista oli vaikea kommentoida, koska mallien sisältöä ei avata ja kuvata selkeästi. On myös mahdollista, ettemme vain huomanneet KEITO-vaikutusarvioinnissa tätä asiaa johtuen erittäin lyhyestä ajasta tutustua luonnokseen (lausuntoaika keskellä kesälomakautta). Jos/kun näitä taloudellisia vaikutuksia on arvioitu, olisi lukijaystävällistä esitellä kansantalouden ennustetut avainluvut esimerkiksi taulukoituna itse strategialuonnoksessa.

Kiinnitämme myös huomiota siihen, että mallikuvauksissa mainitaan esimerkiksi, että siinä on käytetty vuoden 2019 väestöennusteita, joissa väestön määrä olisi joka vuosi supistuva. Käsittääksenne väestöennustetta on muutettu tämän jälkeen ja se olisi päivitettävä myös mallinnukseen, koska sillä on todennäköisesti selkeitä vaikutuksia ennusteisiin.

Haluamme kiinnittää myös huomiota siihen, että skenaarioissa olisi pitänyt huomioida vaihtoehtokustannukset, sillä niillä olisi selkeitä vaikutuksia skenaarioiden tuloksiin. Mallinuksissa pitäisi huomioida esimerkiksi se, että varhaiset ja kunnianhimoiset ilmastotoimet säästävät tulevista kustannuksista. jolloin mm. ilmastomuutoksen sopeutumistoihin tarvittavat määrärahat olisivat vähäisempiä.

Arvioimme, että yksi huomattavimmista keskipitkän ja pitkän aikavälin kasvuvaikutuksista tulee viennin potentiaalisesta vahvistumisesta. Tähänkin oletukseen liittyy kuitenkin paljon epävarmuuksia, koska mm. globaali toimintaympäristö on muuttumassa. Tällä hetkellä on erittäin epävarmaa, sitoutuvatko maat globaalisti kunnianhimoisiin päästövähennyksiin.

Sosiaaliset vaikutukset

Sosiaaliset vaikutukset ymmärretään hyvin laajasti, mikä on sekä positiivista, että negatiivista. Heikkoudeksi tämä kääntyy asioiden pintapuolisen käsittelyn vuoksi. Esimerkiksi työllisyysvaikutuksia käsitellään suunnitelmassa pelkästään yhdenvertaisuusarviolle alisteisena. Tämä ei ole riittävää. Suunnitelman työllisyysvaikutukset olisi pitänyt arvioida vähintäänkin kunkin sektorin osalta erikseen sekä relevanteilta osin myös yksittäisen uusien esitettyjen toimien osalta erikseen.

KAISU:n mukaan suomalaiset työmarkkinat ovat voimakkaasti jakautuneita mies- ja naisvaltaisiin aloihin ja siksi myös eri sektoreiden ilmastotoimilla voi olla merkittäviä sukupuolivaikutuksia. KAISU:n politiikkatoimet kohdistuvat miesvaltaisille aloille kuten energiantuotantoon, liikenteeseen, maatalouteen, rakentamiseen sekä teollisuuteen. Ilmastotoimet vaikuttavat erityisesti miesten

työllisyyteen, koska päästöjen vähentämiseen ja puhtaaseen siirtymään liittyvät investoinnit synnyttävät uusia työpaikkoja ja osaamistarpeita. Toisaalta, jos näitä tarvittavia investointeja ei tehdä, voi vaikutus miesten työllisyyteen olla ennakoitua negatiivisempi.

Luonnoksen mukaan naiset ovat miehiä epätodennäköisemmin mukana energiamurroksesta hyötyvillä aloilla työelämässä ja ilmastopolitiikan toimet osuvat kulutuksen vähentämisen ja ruokamurroksen osalta palvelusektorin naisvaltaisiin aloihin, kuten kuluttajapalveluihin, matkailu- ja ravintolapalveluihin sekä kaupan alaan. Tämä vaikuttaa loogiselta päätelmältä.

Puhtaan siirtymän vaikutukset eivät välttämättä näy myöskään kaikilla alueilla tasaisesti. Osassa alueita kehityksellä on myönteisiä vaikutuksia työvoiman kysyntään, ammattitaitoon, osaamiseen ja investointeihin. Suunnitelmassa on kuitenkin tärkeää tunnistaa myös ne alueelliset erityispiirteet ja institutionaaliset rakenteet, jotka voivat johtaa erilaisiin siirtymävaiheen vaikutuksiin.

Vaikka KAISU- analyysissa on tunnistettu siirtymän haasteita mm. liittyen työllisyysmahdollisuuksien tarjoamiseen eri alueilla ja eri toimialoille sekä mahdollista ammattitaidon ja osaamisen riittämättömyys, ei ongelman ratkaisemiseksi ole esitetty toimia. Tämä on suunnitelmaluonnoksessa suuri puute.

Lisäksi suunnitelman puutteena se, ettei siitä käy lainkaan ilmi lainkaan ilmastotoimien sektorikohtaiset työllisyysvaikutukset. KAISU2-suunnitelmassa näitä arvioita sentään yritettiin tehdä hieman, vaikka silloinkin melko vaatimattomalla tasolla. Nyt toimialakohtaisissa analyyseissä keskitytään esimerkiksi toimien sukupuoli-, ostovoima tai alueellisiin vaikutuksiin. Työntekijöiden oikeudenmukaisen siirtymän näkökulmasta sosiaalisten vaikutusten arviot on ala-arvoinen.

SAK:ssa on arvioitu jo vuonna 2019 tehdyssä (ja syyskaudella 2025 päivitettävässä) selvityksessä, että kunnianhimoiset hillintätoimet tulevat vaikuttamaan työllisyyteen vain hieman, jos niiden rinnalla päätetään toimista ja resursseista työntekijöiden turvaa murroksessa vahvistaville toimia, kuten työntekijöiden ja työnhakijoiden osaamisen päivittämiseen ja riittävään sosiaaliturvaan opiskelujen aikana. Erityisesti teollisuuden työntekijöiden osalta osaamisen kehittämisen tarve on tunnistettu keskeiseksi toimeksi pysyä työllistettynä, mutta asia on tunnistettu myös julkisilla- ja yksityisillä palvelualoilla.

Ilmastotoimista johtuvia tarvittavia osaamistarvemuutuskartoituksia ja muita tarvittavia työllistämistoimia sekä työllisyysvaikutuksia pitäisi arvioida ja suunnitella yrityksissä yhdessä luottamushenkilöiden ja henkilöstön kanssa ja työnantajaliittojen ja palkansaajaliittojen kesken sektoreittain esimerkiksi osana vähähiilitiekarttakokonaisuutta. YM:n ja TEM:n vastuulle tämä kartoitus kuuluu mm. osana juurikin energia- ja ilmastosuunnitelmien vaikutusarvioita. Työmarkkinaosapuolet olisi kutsuttava mukaan osallistumaan näiden arvioiden tekemiseen. Riittävästä täydennys- ja uudelleen koulutustarpeesta ml rahoitus olisi mukana lisäksi OKM.

Suunnitelman sosiaalisia vaikutuksia käsittelevään kappaleeseen pitää lisätä ilmastotoimien vaikutusarviot koskien eri toimialojen työllisyyttä. Suunnitelmaan sosiaalista vaikutusta käsittelevään arvioon on lisättävä myös osaamistarvekartoitus.

Ilman näitä tietoja on vaikea ennakoida ja suunnitella työntekijöille oikeudenmukaisen siirtymän keskeisiä toimia. (kts seuraava kappale alla).

Ilmastotoimien työntekijöitä koskevat sosiaaliset vaikutukset olisi arvioitava yhdessä työmarkkinaosapuolien kanssa.

Muita huomioita

Avovastaus

Työntekijöille oikeudenmukaisen siirtymän takaavat toimet saatava osaksi suunnitelmaa

Työntekijöille oikeudenmukaisen siirtymän periaatteiden huomioiminen osana ilmastopoliittista työtä on ensisijaisen tärkeää SAK:lle niin KAISU kuin Hiilineutraali Suomi -strategialuonnoksissa. Ne puuttuvat tällä hetkellä molemmista luonnoksista.

Oikeudenmukaisen siirtymän periaatteille on kansainvälisessä politiikassa tunnistetut ja tunnustetut määritelmät ja kriteerit, joita Suomikin on sitoutunut edistämään. Nimenomaisesti työntekijälähtöisen määritelmän mukaista tulkintaa tukevat mm. Pariisin ilmastopoliittinen sopimus sekä kansainvälinen työjärjestö ILO. Pariisin ilmastopoliittinen sopimus sitoo myös Suomea, joten työntekijöiden oikeudenmukaista siirtymää tulisi edistää kansallisessa ilmastopoliittisessamme myös kansainvälisten sopimusten velvoittamana.

Jotta myös työntekijät kokevat ilmastopoliittiset toimet hyväksyttävänä, on tärkeää vahvistaa heidän luottamustaan mahdollisten menetysten kompensointiin, työntekijöiden riittävän uudelleen koulutuksen resursointiin sekä kestävien työpaikkojen edistämiseen.

Käytännössä tämä tarkoittaa mm. sitä, että ilmastosuunnitelmia valmistellessa arvioidaan toimien negatiiviset ja positiiviset työllisyysvaikutukset sekä ennakoida muutokset työntekijöiden osaamistarpeissa, jotta työttömyydeltä välttäisiin. Yksi toimiva tapa on tehdä työllisyys- ja osaamistarvevaikutusten arvioinnista velvoittava osa kaikkien ilmastopoliittisten suunnitelmien ja

toimenpideohjelmien valmistelua. SAK on esittänyt tätä YK:n Pariisin sopimuksen allekirjoittamisesta saakka 2015. Myös riittävä

Valtio on sitoutunut turvaamaan työntekijöiden turvan murroksessa, joka on kunnianhimoisten ja välttämättömien päästövähennystoimien toteutuessa väistämätön. Myös työnantajalla on vastuu tässä kokonaisuudessa mm. työntekijöidensä osaamisen ylläpitämisestä ja ammattiliitoilla jäsentensä tietoisuuden lisäämisestä.

Työmarkkinaosapuolia tulee kuulla ja osallistaa tasapuolisesti keskeisenä sidosryhmänä nykyistä paremmin. YM:n ja TEM:n pitäisi kutsua ammattiliitot ja muut relevantit sidosryhmät suunnittelemaan, seuraamaan ja arviomaan ilmastopolitiikan strategioiden kunniahimoa yleensä ja niiden sosiaalisia vaikutuksia erityisesti. Myös toimialakohtaisten vähähiilitiekarttojen valmistelussa ammattiliitot olisivat tärkeä ottaa vahvemmin mukaan suunnitteluun, toimintaan ja toimeenpanoon.

Vanhala Laura
Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry